

Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

@Jadidrasmiy

@Jadidmediauz

@Jadidrasmiy

@Jadid_uz

ESSE

ASARLARI UMRINING DAVOMCHISI

O'tkir aka bilan bir idorada ishlamaganmiz. Ammo birga ishlagan ayrim hamkasblarimizdan ko'ra yaqinroq bo'lib ketgan edik...

... Bu voqea oltin yil bo'ldi. 1965-yilning kuz oylari edi. Men talablik yillarimda Chilonzorda ijarada yashardim. Hozirgi Amir Temur xiyobonidan Do'mbriobodga 23-avtobus qatnardi. Toshkent davlat universiteti shu xiyobonda, Yuridik universitet joylashgan qadimgi g'ishtin binoda qo'nim topgan edi.

(Davomi 4-sahifada)

ILM YO'LI

O'ZBEK MATEMATIKASINING OLTIN DAVRI

Hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2016-yil 30-dekabr kuni mamlakatimizning yetakchi ilm-fan namoyandalari bilan uchrashib, dildan muloqot qilgan edi. Ana shu uchrashuvda ilgari surilgan tashabbuslar, Davlat rahbarining olimlar oldiga qo'ygan dolzarb va kechiktirib bo'lmaz masalalari shundan dalolat ediki, endi ilm-fanga munosabat tubdan o'zgaradi, yangicha dunyoqarash shakllanadi. Bundan keyin ilm ahli faqat o'z ishi bilan mashg'ul bo'ladi, ularni na "oq oltin" hashari, na moddiy-texnik bazaning g'aribligi, na maosh pastligi bezovta qilmaydi.

Xullas, bugun yaratib berilayotgan shart-sharoitlarga munosib bo'lish, ulardan unumli foydalanib, yurt taraqqiyotiga hissa qo'shishgina qolgan edi. O'shanda bunday yuksak maqsadlar tez orada amalga oshishiga ayrimlar ishonmagani ham sir emas. Chunki biz uzoq yillar davomida ziyolilarga panja ortidan qaralishiga, "kamtarona" hayotga ko'nib qolgan edik. Oradan ko'p vaqt o'tarotmas, Prezidentimizning uzoqni ko'ra bilishi, zamon talabini to'g'ri anglab, ilm-

fanga bergan e'tibori naqadar to'g'ri bo'lgani yaqqol ayon bo'lib qoldi. Zotan, dunyodagi hech bir mamlakat va jamiyat ilm-fansiz zamon talablari darajasida rivojlanishi mumkin emas. Bugun yurtimizda jahondagi yetakchi institutlar, universitetlar, ilmiy markazlar va akademiyalar bilan ilmiy hamkorlik butunlay yangi bosqichga ko'tarildi. Xorijning yetakchi o'quv va ilmiy muassasalarida ta'lim va ilmiy daraja olgan yurt-doshlarimiz uchun mamlakatimizda qulay shart-sharoitlar yaratildi.

O'sha tarixiy muloqotdan so'ng o'zini hurmat qilgan har bir olim buyuk ajdodlarimiz izidan borib, manfaatli loyihalar ustida ilmiy tadqiqotlar olib borishi kerakligini teran his qildi. Biz bu yo'lda dunyoga ikki buyuk Renessansni taqdim etgan ulug' salafimizdan o'rnak olishimiz kerak. Shu o'rinda birgina Muhammad Xorazmiyni olaylik. Buyuk vatandoshimiz zamonaviy algebra fanining asoschisi va "algoritm" ilmiy tushunchasining otasi sifatida butun insoniyatga bebaho meros qoldirdi. Undan bugun ham

bahramand bo'lib turgan bashariyat ajdodimizdan oshkora va go'yibona minnatdor.

Muhammad Xorazmiy 783-yilda Xorazmda tug'ilgan. O'sha paytda ushbu sharofatli zamin dunyo miqosida fan va ta'lim markazlaridan biri bo'lgan. Bobimiz o'tiz yoshga to'lmasidanoq Movarounnahrda tashqarida ham ma'lum-u mashhur edi. Ishonch bilan aytish mumkinki, Xorazmiy dunyoga dong taratgan Markaziy osiyolik birinchi olim edi. Bunday de'yishimizga sabab, Muhammad Xorazmiy ilm-fan dahosi sifatida shuhrat qozongan davrda Ahmad Farg'oniy 11 yoshda, buyuk muhadis Imom Buxoriy esa hali dunyoga kelmagan edi. Beruniy va ibn Sino kabi allomalar oradan bir asr o'tgach dunyoga keldi.

Muhammad Xorazmiyga qadar odamlar matematika deganda asosan geometriyani, ya'ni yerni o'lchashni, yanayam aniqroq aytganda, yer uchastkalarini o'lchashni tushunishgan. Matematiklar ko'pincha geometriklar deb nomlangan.

(Davomi 2-sahifada)

VATAN MANZUMASI

Shuhrat AZIZOV

Yurt vasi

Shaydolikda oy oldimga tusholmaydi, Kiprigidan poyonozlar to'shalgaydir. Yurtim, sening go'zalliging qarshisida, Go'zallikning o'zi ham ip esholmaydi.

So'ylar qadding xaritasi sirlarimni, Eslatar u xipchabelli dilbarimni. Zavqim toshib, aqlim shoshar, oy o'rnidan Bo'yginangga tashlasam ko'z qirlarimni.

Do'ppi kiygan qizday dilga solsang g'uluv, Ichar sening boshingdan gul o'girib suv, Ikki o'rim sochi - ikki daryo bo'lib, Ey beliga tushgan yurt, sen buncha suluv.

Dilim yayrar har bahor gulbadan bo'lsang, O'lay senga, shunday go'zal vatan bo'lsang. Mo'rchamiyon malagim ip eshar qanday, Sen undanam suluvroq bir sanam bo'lsang.

Oy o'rniga qo'yib ko'rdim o'zimni men, Endi senga berib turay ko'zimni men. Haddan ziyod chiroylisan, ishonmasang, Mening ko'zim bilan ko'rgin o'zingni sen.

(Davomi 4-sahifada)

MILLAT FIDOYLARI

JAVOHARLA'L NERU TANIGAN JADID

yoxud tarix bo'yicha birinchi
o'zbek professori Po'lat SOLIYEV haqida

Tarix o'tgan kunlarning tovushsiz va ruhsiz manzarasi emas. Sirtidan qaraganda, tarix faktlar, sanalar, buyuklar va zabunlarning ro'yxatidek ko'rinishi mumkin. Lekin tarixni xolis va haqiqatga sodiq holda o'rganish, uni aniq faktlar asosida tahlil qilish har bir avlod uchun hayotiy zarurattir. Po'lat Soliyev ana shu tamoyilga umrini bag'ishlagan fidoyi olimlardan biri, haqiqatparvar va jasur shaxs edi.

Po'lat Soliyev 1882-yil 22-martda Astraxan shahrida, o'zbeklarning mang'it urug'iga mansub ziyoli oilada tug'ilgan. Rasmiy va ilmiy hujjatlarda ismi Bulat, Bekbulat, Po'lat shaklida qayd etilgan. Yoshligidan Qozon va Ufada an'anaviy madrasa ta'limini olgan; arab, fors, turk, rus, keyinchalik fransuz va nemis tillarini

puxta o'zlashtirgan. Ma'lumki, XX asrning boshlarida Rossiya musulmon turkiylari orasida o'zaro birdamlik g'oyasi shakllanib, Turkistonga ma'rifiy va siyosiy ko'mak berish tashabbusi ko'tariladi. Ana shu harakat amaliyotiga ko'ra, minglab ziyoli no'g'aylar, tatar va boshqirdlar bizning yurtimizga ko'ngilli bo'lib kela boshlaydi. Po'lat Soliyev ham 1909-yilda Turkistonga kelib, jadidlar safida Toshkent, Farg'ona, Jalolobod, Qo'qon shaharlarida ma'rifiy targ'ibot ishlarini olib boradi, maktablarda tarix, arifmetika va ona tilidan dars beradi.

Keyinchalik Turkiston Muxtoriyati tashkilotchilaridan biri, "El bayrog'i" gazetasining bosh muharriri sifatida siyosiy faoliyat olib boradi. Muxtoriyat tugatilgandan so'ng o'zini butunlay ilm-fanga bag'ishlaydi.

(Davomi 7-sahifada)

TAAJUB

KO'NGIL DAFTARIDAGI BITIKLAR

ILM - ZULMATNING
KUSHANDASI

Erkensal degan olim bundan ancha yillar avval: "Zamonaviy ilmlarning tamal toshini qo'yishdek sharaflil vazifa musulmonlarga tegishlidir", deb yozgan ekan. Allen Debusning fikri yanada g'ururli: "Musulmonlar Uyg'onish davriga debocha bo'lgan texnologik o'sishlar eshigini ochib berishdi. Afsuski, keyinchalik johillik degan illat urchidi. Ilm-ma'rifat yo'llarida g'ovlar paydo bo'ldi, uxroviy va dunyoviy ilmlar o'rtasida o'tib bo'lmas devor tiklandi. Ular bir-biriga zid qo'yildi.

Din olimi zamona ilmiga e'tibor bermadi, dunyo olimi, aksincha, moddiparastlikni "chin ilm" deb bayroq qildi". 1922-yili "Haqiqat" jurnalida chop etilgan maqolalardan birida shunday jumlar bor: "So'nggi asrlardagi ma'rifatsizlik, johillikning sababi ilmsiz, ma'rifatsiz xonlar elning chirog'i-yo'l boshchisi bo'lgan ulamolarni o'z bo'yinturug'lari ostiga olib, sof yo'lni o'z shaytanat yo'llariga tatbiq etishganidir".

(Davomi 5-sahifada)

SULOLA

QO'LIGUL TOSHTAROSH

Har insonning barmoq izi - uning genetik kodi. Bu kod faqat uning xos. Lekin dunyoda shunday sohir qo'llar borki, ularning kodlari - mehnati o'z egasi nomini abadiyatga muhrlaydi.

Sangtaroshlar sulolasining yettinchi avlodi bo'lmish Tohir ota Rahimov mohir usta. U pardoztosh qazib olish va ishlov berishga ixtisoslashgan

sanoat shahri - G'ozg'onda ikki o'g'li, bir qizi, o'n nabirasi bilan istiqomat qiladi. Otameros hunariga yuksak ishtiyoqi bilan me'moriy san'at asarlarini yaratyapti. Mash'um qatag'on qurboni bo'lgan bobosi - xalq ustasi Abdurahim Turdiyev izidan borib, ulug'lar maqbaralarini ta'mirlashda faol ishtirok etmoqda.

(Davomi 2-sahifada)

Boshlanishi 1-sahifada.

Agar hisob-kitoblarni amalga oshirish kerak bo'lsa, qadimgi matematika faqat raqamlarga murojaat qilgan, hech qanday formula ishlatilmagan.

O'sha davrda raqamlar va kasr sonlar bilan ishlash murakkab jarayon bo'lib, ko'pchilik uchun tushunarsiz edi. Yevropada rim raqamlari ishlatilgan, ular bilan oddiy arifmetik amallarni bajarish juda qiyin edi.

Buning nimaligini aniq bilish uchun men rim raqamlari bilan oddiy hisob-kitoblarni amalga oshirish zarur bo'lgan bitta misolni keltiraman. Qadimgi Rim imperiyasi davrida armiyaning asosini legionlar tashkil etgan. Har bir legion o'nta kohortadan iborat bo'lgan. Har bir kohortada 555 nafar piyoda va 66 nafardan oltiq askar xizmat qilgan. Oddiy savolga javob berishga harakat qiling – o'nta kohortada qancha oltiq bor edi? Javob bugun siz-u biz uchun o'ta jo'n: 66 ni 10 ga ko'paytirib, 660 hosilasini olsak bas.

Ana endi rim raqamlaridan foydalaniib, LXVI va X ning ko'paytmasini topib ko'ring-chi! LXVI x X = DCLX.

Zamonaviy o'quvchi bu yerda yozilgan narsalarga qarab nimanidir tushuna oladimi? Qanday qilib tenglik belgisining chap tomonida turgan ifodadan o'ng tomonda turgan natijani olish mumkin? Shunchaki bu tenglamaga rasm sifatida qarang va uni unuting.

Agar siz Muhammad Xorazmiyning hind hisobi haqidagi kitobidan foydalansangiz, unda muammoni 0 belgisini o'ng tomondagi 66 raqamiga qo'shish orqali hal qilish mumkin. Faqat nolni qo'shing!

Nafaqat qadimgi Rimda, balki o'rta asr Yevropasida ham buni amalga oshirish mumkin emas edi, chunki ularda nol raqami yo'q edi. Yevropaliklar ilk bor nol haqida Xorazmiyning kitobidan bilib oldilar.

Muhammad Xorazmiyning asarlari bilan tanishgan Yevropa hayratda qoldi. Lekin xristian ruhoniylari haqida bunday deb bo'lmaydi. Ular Xorazmiy kitoblarini taqiq-lashga urindi, ammo hech qanday cheklov alloma g'oyalarning tarqalishini to'xtata olmadi. Endilikda Muhammad Xorazmiy tomonidan ushbu kitobda bayon etilgan g'oyalari haqaticha shu qadar kirib keldiki, biz boshqacha bo'lishi mumkinligini tasavvur ham qila olmaymiz.

Buyuk ajdodimizning hind hisobi haqidagi mashhur kitobining lotin tiliga tarjimai "Dixit Algorizmi" ("Al-Xorazmiy dedi") degan so'zlar bilan boshlanadi. Butun dunyo matematiklari shundan so'ng qanday matematik amallar qaysi ketma-ketlikda bajarilishi kerakligi haqidagi har bir aniq ko'rsatmani "algoritm" deb nomlay boshladi.

Muhammad Xorazmiydan oldin zamonaviy ma'noda tenglamalar mavjud emas edi.

Meros masalalarini hal qilish uchun tavakkal va xato orqali bo'lsa ham taqsimotning barcha ishtirokchilarini chor-nochor qondiradigan butun yoki kasr sonlar ro'kach qilinardi, vassalom.

Xorazmiy bobomiz o'zining mashhur "Kitob al-jabr va-al-muqobala" asarida birinchi mara taqsimotning yechiladigan qoidalarni ko'rsatgan. Hozirda ular birinchi va ikkinchi darajali tenglamalar deb ataladi. Ushbu buyuk kitob lotin tiliga tarjima qilgandan

etilgan, ammo unga tenglashtirilgan Abel mukofoti bor. Bu nufuzli sovrin Abel ishdan deyarli ikki yuz yil o'tgach berila boshlangan. Aytish mumkinki, agar Muhammad Xorazmiyning ajoyib risolasi bo'lmaganida, ushbu mukofot ham bo'lmas edi.

Muhammad Xorazmiy 44 yoshga to'lganida, unga Yer sharining radiusini aniqroq o'lchash bo'yicha ishlarni boshqarishni taklif qilishdi. U iqtidorli yosh olim Ahmad Farg'oniyni o'z jamoasiga olib, bu ishni ajoyib

oshirilgan matematik hisob-kitoblarga qadar tengsiz bo'lib qoldi...

Keyingi davrlarda o'lkamizda hukm surgan jaholat va mustamlakachilik oqibatida ilm-fan taraqqiyoti ham to'xtab qolgan hammamizga yaxshi ma'lum. Mustaqillik yillarida yosh davlatimizning imkoniyati qadar yaratilgan sharoitlarga ko'nikishga to'g'ri keldi.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar esa ilm-fan olamiga yangi havo olib kirdi. Avvalo shuni ta'kidlashni

Shavkat ALIMOV,
akademik

Matematika konferensiyalarida qatnashish uchun turli mamlakatlardan kelgan olimlar yangi binolarimizni ko'rib, qoyil qolishmoqda.

Eng muhim o'zgarish – iqtidorli yoshlar orasida matematika faniga katta qiziqish paydo bo'ldi. Yigirma yil oldin dissertatsiyalar deyarli himoya qilinmay qolib ketgan edi. Hozir esa yosh matematiklar mukammal dissertatsiyalarini ajoyib tarzda himoya qilmoqda. Natijada bizning universitetimiz matematika bo'yicha dunyodagi eng nufuzli universitetlarning yuqori uchligidan joy oldi. Bu shuni anglatadiki, matematik tayyorgarlik natijalariga ko'ra jahondagi yetakchi universitetlarning 97 foizi Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetidan quyida joylashgan!

Asosiysi, yoshlar endi o'z salohiyatlarini aynan o'z yurtida to'laqonli namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ldi. Ishonchim komilki, ushbu islohotlar natijasida o'z iste'dodini to'liq namoyon etish uchun barcha imkoniyatlarga ega bo'lgan yoshlarimiz orasidan Muhammad Xorazmiy kabi buyuk ajdodlarimiz asos solgan ulug' an'analarning munosib davomchilari bo'lgan buyuk matematiklar yetishib chiqadi.

Shavkat Orifjonovich Alimov 1945-yil 2-mart kuni tug'ilgan. O'zbekiston Davlat akademiyasi akademigi, fizika-matematika fanlari doktori, professor.

1967-yilda Moskva davlat universitetini tamomlagan. Qator yillar mazkur dargohda ishlagan. Ko'p yillik faoliyati davomida Toshkent davlat universitetida kafedra mudiri, O'zbekiston Fanlar akademiyasi Matematika instituti direktorining o'rinbosari, Samarqand davlat universiteti va Toshkent davlat universiteti rektori, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vaziri, Tashqi ishlar vaziri o'rinbosari, mamlakatimizning Xitoy Xalq Respublikasidagi Favqulodda va muxtor elchisi vazifalarida ishlagan.

Asosiy ilmiy ishlari matematik fizika-niing xususiy hosilali differensial tenglamalari muammolariga, xususan, o'z-o'ziga qo'shma elliptik operatorlarning spektral nazariyasiga, differensial va integral tenglamalar muammolariga bag'ishlangan.

Beruniy nomidagi O'zbekiston Davlat mukofoti sohibi.

so'ng, Yevropada ular uchinchi va to'rtinchi darajali tenglamalarni yechish uchun xuddi shunday qoidalarni izlay boshladilar. Bu eng taniqli olimlar tomonidan amalga oshirildi. Ular o'rtaasida ochiq musobaqalar bo'lib o'tdi va ko'plab tomoshabinlarni jalb qildi. Nihoyat, norvegiyalik taniqli matematik Nils Abel beshinchi va undan yuqori darajadagi tenglamalar uchun umumiy yechim qoidalarni yaratish imkonsizligini isbotladi va shu bilan bu boradagi urinishlarga yakun yasadi. Ma'lumki, matematika fani bo'yicha Nobel mukofoti ta'is

tarzda bajardi. Bunday vazifani uddalash uchun eng mos joy – bu chuqur quduqlar bilan jihozlangan tekis sirt hisoblanadi. Xorazmiy Bag'dod yaqinidagi Sinjar cho'lini tanladi va u yerda kerakli o'lchovlarni amalga oshirdi. Olingan natijalarni matematik qayta ishlash Muhammad Xorazmiy boshliq olimlar guruhi tomonidan amalga oshirilgan yuqori darajadagi 1 gradusning sinusini hisoblashni talab qildi. Bu hisob-kitoblarning aniqligi olti asr davomida, yana bir ulug' ajdodimiz Mirzo Ulug'bek tomonidan amalga

istardimki, mamlakatimizda matematikani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Men AQSh, Yaponiya, Germaniya va boshqa mamlakatlardagi dunyoning ko'plab yetakchi universitetlarida ishlaganman, ammo matematikaga bizdagiday xayrixoh munosabatni hech qayerda ko'rmadim.

O'zbekiston Fanlar akademiyasining Matematika instituti Milliy universitetning matematika fakulteti yaqinidagi ajoyib binoga ko'chib o'tdi. Shu tariqa yurtimizda yagona matematika kompleksi yaratildi.

QO'LIGUL TOSHTAROSH

Boshlanishi 1-sahifada.

MARMARKENT

Marmar qatlamlari geologik jihatdan taxminan 400 million yillik tarixga ega qadim va navqiron G'ozg'onda tosh tilini topmagan odam yo'q. Kichig-u kattasining qon-qoniga singib ketgan hunar bu. Ayniqsa, Buxoro amirlarining yozgi saroyi – Sitorayi Mohi Xosaga kiraverishdagi ikki marmar sher haykalini yasab, Buxoro xonlari e'tirofiga sazovor bo'lgan Abdurahim muhandisdan qolgan sangtaroshlikning san'at tarxi g'ozg'onlikman deganning yuragiga o'yilgan. Yo'q degani tosh terib uy ko'taradi, hovlisini toshdevor bilan mozaik-modern uslubda bezaydi. Shu sabab, bu ekzotik shaharchaga kelgan kimki bor, bir olam taassurot bilan ketadi.

G'ozg'on oq, qizil, kahrabo va gulrang – jami qirq besh tussdagi bebaho marmari bilan dunyoda mashhur.

Eramizning VIII–IX asrlaridayoq G'ozg'on tabiiy kafellaridan masjid va madrasalar qurilishida keng foydalanilgan. Turkiya, Eron, Afg'oniston, Tojikiston va Qozog'iston davlatlarining qadim obidalarini qayta ta'mirlash, Ostankino teleinorasi, Tretyakov galereyasi, Moskva hamda Sankt-Peterburg shaharlaridagi metro bekatlari kabi ko'plab diqqatga sazovor joylarning bezak ishlarida ham ishlatilgan. Shuningdek, ko'hna Samarqandning Registon, Shohi Zinda kabi tarixiy inshootlari, Toj Mahal ansambli, Vyetnamdagi Xo Shi Min mavzoleyiga ham shu zaminning oliy dekorativ toshlari muhtashamlik bag'ishlab turibdi.

Qariyb yuz metr chuqurlikdan qazib olinadigan G'ozg'on marmari o'ta issiqqa ham, o'ta sovuqqa ham chidamliligi bilan dong taratgan. Ayniqsa, har xil turdagi marmar toshlarning bir hududda jamligi yer yuzining boshqa hech bir nuqtasida uchramaydi.

Mamlakatimizning eng kichik kentlaridan biri bo'lgan G'ozg'on va uning bebaho konlari haqida gap ketar ekan, hayratlanarli faktlar ko'p keladi. Misol uchun, bu yerdagi yuqori sifatli marmar zaxirasi hajmi 36 million metr kub, ya'ni shaharcha maydondan qariyb 52 barobar katta. Bundan tashqari, 108,3 million metr kub granit ham ayni shu hududda joylashgan. Bu esa G'ozg'onning eksport salohiyatini xalqaro darajaga yana bir karra ko'taradi. Faqat imkoniyatlardan keng va unumli foydalanish, manfaatli investitsiya samaradorligini oshirishga e'tiborni kuchaytirib borish zarur.

"G'OZG'ON TOSHI – ZAR"

Ha, yurtimizning har qarichida bir barakot bor. Shoir bejiz "Bir o'lkaki, tuprog'ida oltin gullaydi" demagan. G'ozg'onda tosh javohirga aylanadi, uni qo'lga olib, taroshlagan ustaga zar tutadi, boylik beradi. Shuning uchun ham mahalliy aholi orasida "G'ozg'on toshi – zar, unga ishlov bermagan xor" degan naql yuradi. Bu har bir oilaning dasturilamal shiori, desak xato bo'lmaydi.

Qolaversa, sangtaroshlik ota-o'g'il, ustoz-shogird an'analari bilan qorishib, sof mehnat muhitini yaratgan. Sulolaning yettinchi vakilini izlab "Marmar kamyob" xususiy korxonasiga borar ekanmiz, bunga yana bir karra amin bo'ldik. Korxonada 15 nafar yosh usta o'z ishiga band, biri hozirgina tog'dan olib kelingan ulkan toshlarni tushirish, yana biri maxsus uskunada marmar yo'nish, boshqasi granitdan plita va bloklar qirqish bilan ovora.

Tohir bobo Rahimov xalqning boy madaniy merosini asrab-avaylash, uni rivojlantirish va avlodlarga yetkazish ishlariga o'zi ta'is etgan ana shu korxonaga faoliyati bilan munosib hissa qo'shmoqda.

Tohir usta kasbini yana bir xayrli ishga yo'naltirgan: tabarruk qadamjolarini obod qilish ishlarida esini taniganidan buyon beminnat xizmat qilib keladi. Xususan, Abul Mu'in Nasafiy, Hakim Termiziy, Abduxolij G'ijduvoni, Xo'jai Azizxon, Boboyi Samosiy, So'fi Olloyor, Xo'jayi Jarroh, Zangi ota va Anbar otin, Suzuk ota, Shayxontohur maqbara va majmualarini ta'mirlashda asosiy vazifani bajardi. Bundaykor shoh Zahiriddin Muhammad Bobur ziyoratgohiga 5 tonnalik ramziy qabr o'rnatilishida bor mahoratini ishga soldi. Usta Afg'onistonda hazrat Navoiy maqbarasi uchun sag'ana va eshik, mavlono Lutfiy qabriga marmardan yodgorlik yasaganini hayajon bilan eslaydi:

– Bir kun kelib kimdir Tohir deganlari tosh taroshlab kuni o'tdi-da demaydi, har holda, – deydi Tohir ota Rahimov. – Yoshim oltin beshga qarab ketyapti. Viloyat Kengashi deputatligiga ham saylab qo'yishgan. Bizning G'ozg'onda tirikchiligidan no'liyidigan odam yo'q. Toshning mehnati o'ziday og'ir, lekin g'ozg'onliklarning bastini marmar ko'targan. Shuning uchun bo'lsa kerak, boshqa joylardagiday saylovchilarim meni mayda-chuyda maishiy muammolar bilan bezovta qilmaydi. Yoshlar yangidan, nuroniylar eskidan bilganlariga ko'ra, yaxshiyaxshi takliflar aytadi. Yuzdan oshiq shogirdim bor. Ularni ham gapga solib,

G'ozg'onda aholining turmush tarzi yanada yaxshilanishi uchun yana nimalar qilish imkonligiga doxil rejalar tuzaman.

Tohir bobo aytganicha bor: "G'ozg'onda turmushidan arz qilib idoramador yurgan odamni ko'rmaysiz". Usta yangi loyihasi ustida zo'r berib ishlaymoqda. Shuni aytsa kerak-da, band odamdan balo chiqmas deb.

– Taqdirni qarang, – suhbatda davom etdi bobo. – 1914-yilda Amir Olimxon Abdurahim bobomizga Sitorayi Mohi Xosa hovlisiga o'rnatish uchun marmardan favvora yasashni buyurgan. Bobom buyurtmani bajargan, ammo kutilmaganda amirlikning qulashi sabab favvora G'ozg'onda qolib ketgan. Har xil sabab bilan favvora bir necha yeridan uchgan, bir qismida darz yegan joyi bor. Xullas, mo'r'tlashgan. Respublika Madaniy meros agentligiga shu favvorani qayta tiklash vazifasi topshirildi. Bir yuz-u o'n yildan keyin bobomning qolib ketgan ishini men yakuniga yetkazar ekanman.

BOBOMEROS BAXT

Darvoqe, "Jadid" muxbirim deganimga bo'lsa kerak, Tohir bobo gap orasi "Bobomni bilasizmi?" deb qayta-qayta so'radi. "Albatta, sizning bobongizni bilmagan odam bormi?" deymen.

– O'sha bobomga Amir Olimxon ellik gektar uzumzor, Fayzulla Xo'jayev patefon va miltiq sovg'a qilgan, –

deydi usta. – Bobomizni qamab yo'q qilib yuborishdi, lekin mana, uning nomi o'chmadi. Mehnat qilgan erkamkechmi elda aziz bo'laverarkan. Meni ham davlatimiz orden va medallar bilan mukofotladi. Bobomizning sharafi bir aylanib menga do'ndi.

Tohir ota qilgan ishlariga kerilmaydi, oldinga qarab, hali niyatlarim ko'p deydi. To'mtoq toshga qadoq qo'li bilan emas, go'zal qalbi bilan shakl beradi. Uning mo'jaz ustaxonasidagi san'at darajasida yasalgan toshbuyumlar ustaning yuksak didi, ajib fasohatidan darak beradi. Xalq amaliy san'atining nodir namunalari bo'lib qolajak ota yasagan lag'anlar-u shamdonlarni tomosha qilib, inson murodi hosil bo'lishiga jahd qilishi kerakligini angladim.

Shahar maqomini yaqinligida olgan "oq oltin" diyori – G'ozg'on safari ham tugadi. Lekin bizning yo'llarimiz aslo tugamas. Bu yo'llar qadimdan bugunga, bugundan esa kelajakka olib boruvchi yaxshiliklar yo'lliki, undan fozil-u fuzalolar, daho-yu darg'alar, hunarmand-u oqillar egzulik o'rnatib ketmoqdalar, kelmoqdalar. Ana shu yaxshilik hayotga G'ozg'on marmarlaridek jilo berib turibdi.

Muhayo RUSTAMOVA

GURUNG

– Jenisbek, bugun atrofimizda “yulduzlik kasali”ga chalinayotganlar ko'payib borayotgani sir emas. Lekin dunyoga mashhur opera xonandasi sifatida sizda bunday qusur ko'zga tashlanmaydi. Yuz-ko'zingizda kamtarlik sezilib turadi. Ayting-chi, siz uchun mashhurlik nima?

– San'atkorda o'tish davri bo'ladi. Shu davrda kimdir birdan “yuqorilab” ketadi, kimdir bu jarayonni asta-sekinlik bilan bosib o'tadi. Kutilmaganda balandga sapchigan odamning o'zini tutib olishi qiyin kechadi. Bu ham bir sinov, aslida. Zinadan qadamma-qadam ko'tarilayotgan inson yo'l mashaqqatini ko'proq anglaydi. Xalqimizda “kamtarga kamol” degan naql bor. Chinakam san'at ahli orasida toblanib shuni bildimki, manaman degan san'atkorlar ham hammamizga o'xshagan oddiy odam bo'lishgan. Ularning yutug'i – izlanishlarida, tinib-tinchimasligida, har qancha yuksaklikka ko'tarilsa ham o'qib-o'rganishdan qochmaganligida. Muhimi, ular doimo samimiy va kamtar bo'lishgan. Bu borada ulardan o'rnak olsa arziydi.

Biroq birgina qo'shig'i quloqqa o'rnatib qolgani ortidan o'zini mashhur sanab, bosar-tusarini bilmay qoladiganlar ham uchrab turadi. Holbuki, ularning keyingi ijrosi taqdiri qanday kechadi: ommalashadimi-yo'qmi, saviyasi qanday bo'ladi, bular bilan uncha qiziqmaydi. Shu tariqa asta-sekin nazardan qolib, odamlar ularni tinglamay qo'yadi. Ba'zilar bunday “zarba”lardan keyin o'ziga kela boshlaydi. Umuman, ayrim xonandalar san'atning qadriga yetish uchun shunday bosqichlardan o'tishi kerakdek, ehtimol.

– San'at qadri haqida so'z ochdingiz... Sizingcha, bugun tez tanilish ilinjida estradaga qiziqish ortib ketmayaptimi?

– Savolingizni operaga qiziqish susayib ketmayaptimi, deya talqin qilsak ham bo'larkan. Keling, shu o'rinda o'z tajribam bilan o'rtoqlashsam. 2007-yili Nukus madaniyat kollejinin aktyorlik bo'limiga o'qishga kirganman. Bizda qo'shimcha vokal darsi o'tilardi. Vokaldan saboq berayotgan ustozimga “Vokal ashularni aytolmayapman, Xorazm lazgilariga ovozim yetmayapti” dedim. Shunda u kishi ovozimni eshitib ko'rib, “Jenisbek, sen opera aytishing kerak”, deb qoldi. “Nima uchun opera?” deb savol berdim hayron bo'lib. Chunki o'sha paytda nafaqat men, boshqa tengdoshlarim ham opera haqida tayinli tushunchaga ega emas edik. Hozir yurtimizning eng chekka hududlarida unib-o'sib kelayotgan bolakaylar ham opera san'ati xususida ozmi-ko'pmi tasavvurga ega.

Yaqinda Samarqand viloyatining chekka bir qishlog'iga bordim. Shahardan taxminan 300 kilometrcha uzoqlikda. “Bu yerda meni biron tanimasa kerak” deb o'ylagan edim, bir mahal o'g'il-qizlar kelib men bilan suratga tushyapti. Demak, bugun operaga qiziqish kuchaygan. To'g'ri, klassik operalarni emas-u, “nazmi yengilroqlari”ni tinglashyapti odamlar.

Estradaga keladigan bo'lsak, bugun uning ham shaydolari ko'p emas. Aslida, bu yo'nalish yengillashib ketib, bitta akkordli qo'shiqdan nariga o'tolmayapti. Oqibatda odamlarda yengil estradaga moyillik kuchayib ketdi. Oldinlari yetti-sakkiz daqiqali qo'shiqlarni tinglashgan bo'lsa, hozir estrada qo'shiqlari ikki-uch daqiqadan oshmayapti. Davrning shiddati, tezkorligi qo'shiqqa ham ta'sir qilyapti. Shu bois biz klassik qo'shiqlarni ommaga ko'proq jonli ijroda yetkazishga harakat qilyapmiz.

– Ilk bor sahnaga chiqqan dam-laringizni eslay olasizmi?

– Dastlab estrada, rokn-rol, rep aytganlarimni qo'ya turing, baxshilik ham qilganman. To'rt yil baxshilikka o'qib, “4” bahoga bitirganman. Operaga qiziqish uyg'ona boshlagandan keyin ustozim uch yil kollejdin tashqariga chiqarmagan. Hatto uydagilar ham bilishmagan opera aytishimni. So'ngra Toshkentga tanlovga kelib, 1-o'rinni qo'lga kiritdim. Menga “Nihol” mukofoti topshiriladigan bo'ldi. Ochig'i, bu mukofotni olishimga ishonmaganman. Xullas, birinchi katta sahnam “Xalqlar do'stligi” saroyi bo'lgan va shu joyda muqim qolib ketganman. Daraxt bir joyda ko'karadi, deyishganidek, 17-18 yildan buyon qayerga borsam

SAN'AT SAYYORASINING FUQAROSI

O'zbekiston xalq artisti Jenisbek PIYAZOV bilan suhbat

ham, yana shu qadrdon sahnaga qaytib kelaman.

– Siz romans kitoblarini ham yaratapsiz. Shunday to'plamlardan joy olgan “Ko'rinur” nomli go'zal romans juda mashhur. Shu haqda ham so'zlab bersangiz.

– “Ko'rinur” – ulug' bastakor Faxriddin Sodiqov tomonidan Nizomiy Ganjaviy so'ziga bastalangan go'zal lirik asar. Eslasangiz, Ozarbayjonda Nizomiy tavalludiga bag'ishlangan kecha o'tkazilgan. O'shanda Ozarbayjondan Ilhom Nazarov telefon qilib “Ustoz, kitobingizdan “Ko'rinur” romansini o'qidim. Shuni kuylamoqchiman. Ijrom haqida fikringizni bilmoqchiman”, dedi. Kitobim Ozarbayjonga qanday borib qolganini bilan qiziqdim. Bilsam, bu kitob Rossiyada ham, Qozog'istonda ham bor ekan. Ushbu to'plam boshqa mamlakatlarga ham tarqalib, undagi qo'shiqlar kuylanayotgani biz uchun katta yutuq, deb o'ylayman.

– Hozirgacha nechta romans-kitobingiz nashrdan chiqqan?

– Yigirma oltita romansni o'z ichiga olgan ikkita kitobim bor. Yaqinda yana bir loyiha ustida ishni yakunladik. Unda o'zbek kompozitorlarining fortepianoga mo'ljallangan musiqalari jamlangan. Shu yili o'zbek kompozitorining operalaridan ariyalar to'plamini nashrdan chiqarishni rejalashtirganmiz. Bu ham talabalar uchun kerakli qo'llanma bo'ladi, degan umiddaman. Chunki Konservatoriyada o'qiyotganimda ustozim menga rus va Yevropa romanslaridan ijro qilish vazifasini topshirdi. Tabiiyki, ularni internetdan izlardim va audiodi chiqib kelardi. “Zo'r ekan, yodlashim kerak” derdim. Lekin o'zbekcha ariya va romanslar internetda topilmas edi. Konsertmeysterlar esa ularni yaxshi bilmagani uchun g'alaritroq ohangda chaldirdi. O'shanda o'zbek romanslari va ariyalarining ham audio, video shakllarini yaratishimiz kerakligini tushunib yetganman.

– Milliy opera san'atimizdagi yutuq va kamchiliklar haqida fikringiz...

– Asosiy yutug'imiz – xalqimizning operaga qarashi, munosabati o'zgar-gani. Ayni paytda hukumatimiz tomonidan opera ijrochilariga ko'proq e'tibor qaratilayotgani bizni xursand qiladi. Qolaversa, sahnada jonli ijro – bizning katta yutug'imiz. San'at ixlosmandlari buni e'tirof etayotganidan quvonchimiz cheksiz.

Kamchiliklarga kelsak, o'zimizda yangi milliy operalar qo'yilmayapti, shunisi og'riqli. Ya'ni, o'zimizning kompozitorlar yozgan operalar yo'q. Bu borada kompozitorlar “biz yozaypmiz, ular qo'ymayapti” deyisha, teatr “ular yozayotgan asarlar bizga to'g'ri kelmaydi” deb javob beradi. O'rtada aybdor biz – solistlar bo'lib qolyapmiz.

Vaholanki, biz ijrochimiz, har qanday qo'shiqni ijro etib bera olamiz. Kompozitor yozmasa yoki yozganini teatr qabul qilmasa... bu bilan biror samarali o'zgarish bo'lishi qiyin.

Teatr kompozitorlar ijodidan boxabar bo'lib turishi kerak. Ana shu xabardorlik ortidan asarlarni saralash, yaxshilariga buyurtmalar berish, mualliflarini rag'batlantirish mumkin. Nega hadeganda chet el operalarini xarid qilib, bu yerda sahnalashtirishimiz kerak. O'zimizda ham zo'r operalar yaratishiga harakat qilish, xalqni bu san'atga qiziqitira bilish lozim. Uzoqqa bormaylik, hozirgacha aylanib-aylanib, “Maysaraning ishi” (Sulaymon Yudakov) operasini aytamiz. Negaki, pichoqqa ilinadigan boshqa milliy komik opera yo'q, afsus. Borlari ham “o'ldim-kuydim”dan nariga o'tmaydi, bugungi kun talablariga javob berolmayapti. Yosh ijrochilarning talabi katta. Ular klassika bilan birga, zamonaviy asarlarni so'rashyapti. Buning uchun orkestrga qaysidir cholg'uni qo'shish kerak bo'lsa – qo'shish kerak, tepadan sahnaga tushish zarurati bo'lsa tushish, xalq orasidan kirib kelish lozim bo'lsa, shunday qilish kerak. Chet el opera teatrlarida bu borada ko'p amaliy ishlarni kuzatamiz.

Germaniyadagi Myunxen teatrida ishlaganimda “Aida” operasi sahnalashtirildi. O'sha paytda “Avatar” filmi butun dunyoda ommalashib ketgan edi. Shu film eskizidan foydalanib, Aida va Radames boshqa-boshqa sayyoralarda yashagan qahramonlar sifatida talqin qilindi. Radames Marsni bosib olish uchun “avatar” obrazida mazkur sayyoraqa keladi. Kutilmaganda u Marsda yashayotgan Aidaga duch kelib, uni sevib qoladi. Bu yoshlarga qiziq, albatta. Shu asar yil davomida ko'p taqdim etildi. Yoki “Esmeralda” myuziklining ohangini eshitgan hamonoq ko'zimiz chaqna ketadi. Chunki bu qo'shiq operaning “tashrif qog'ozi”ga aylanib bo'lgan. Imkoni bo'lsa, bizda ham ana shunday “tashrif qog'ozi”ni ko'paytirish zarur.

– San'at odami qalb bilan ish tutadi, qalbg bo'syunadi, ko'pincha uning yo'rig'idan yuradi. Nima deb o'ylaysiz, qalbg quloq tutgan yaxshimi yoki aqlga?

– Aqlga! Chunki aqlga tayansangiz, muammongiz kam bo'ladi. Agar ko'ngilga quloq olsangiz... u nimalarni xohlamaydi?! Biroq aql bilan doimo chora izlab, yo'l topsa bo'ladi. Yana shuni tushunib olishimiz kerakki, yutqazish ba'zan yutuqqa teng, yutuqdan ham a'loroq bo'lishi mumkin. Goho qo'ling baland kelgani bilan ko'ngling xotirjamlikni tuymasa, shuning o'zi yutqaziq. Qalb va aql tanlovda ana o'sha yutish va yutqazish holatlari to'g'ri chamalab

olinsa, qay biridan ko'proq halovat kelishi anglab olinsa, shuning o'zida g'oliblik nashidasi bor. Bu hol dunyo tajribasidan ayon. Men bo'sh vaqtim bo'ldi deguncha kitob o'qishga harakat qilaman. “Temur tuzuklari”da shunday fikrni o'qib, uni o'zimga shior qilib olganman: “Hamma narsani bilaman-u, lekin bilmaslikka olaman”. Barchamiz mana shu aqidaga amal qilib yashasak, ko'proq umr ko'ramiz, halovatimiz o'zimizda bo'ladi.

– Halovatsizlik dard chaqirishi ham mumkin-da...

– O'zi, ijod – bedorlikning egizagi. Dard esa halovatsizlik degani. Aslida, dardni ichga yutmaslik kerak. Uni ijod shaklida bo'lsa ham yurakdan chiqarib yuborgan ma'kul.

– Kelgusi rejalaringiz, orzu-maqсадlaringiz ham, shubhasiz, muxlislaringiz uchun qiziq.

– Bu yil muxlislarimizga yangi – “Koxman ertaklari” operasini taqdim etmoqchimiz. Bu asarda menga ham bir partiya tekkan. Asosiy ishim – o'sha partiyaning yod olish. O'tgan yili italyan tilidagi partiyalarni yodlagan bo'lsak, bu yil fransuz tilida yodlaymiz. Tilimizni “har qanaqasiga burab”, bizni sinashyapti. Opera aynan ko'ptillilik nuqtayi nazaridan ham foydali. Bu borada ozmi-ko'pmi tajriba to'pladik. Avvaliga Nukusdan Toshkentga kelib o'zbekchani, so'ngra Moskvaga borganida ruschani o'rgandim. Keyin inglizcha, italyan... mana endi fransuzcha. Muhimi, til o'rganyapman. Til rang-barangligi – katta boyligim.

Bu yil rejaga ko'ra, Vashingtonda konsert bermoqchimiz, keyin Nyu-Yorkda. Finlyandiya bilan do'stim bilan Toshkentda chiqish qilib, so'ng dasturimizni ularda namoyish qilmoqchimiz. Bu yoqda “Koxman ertaklari” ham turibdi. Xullas, ish tartibimiz nihoyatda tig'iz.

– Harakatlaringiz tahsinga loyiq.

– “Vavilonidagi eng boy odam” kitobida o'qigandim: “Agar har bir odam o'z ishini rivojlantirib bormasa, ishi orqaga ketadi”. San'atkor ham o'rganish, izlanishdan to'xtamasligi kerak.

– Shunday o'ylovlar, ijod, yumushlardan ortib...

– ...Oilamga qanchalik vaqt ajrata olyapman?! O'rinni savol. Farzandlarim “Dada, siz doim ishda bo'lasiz, biz bilan shug'ullanmaysiz”, deb o'pkalashadi. Shu bois uzoqqa o'tlanadigan bo'lsam, oilamni ham birga olib ketishga urinaman. Bir gal to'ng'ichimni Samarqandga olib bordim. Keyin o'ranchasi ham “boraman”ga tushib qoldi. So'ng kenjatoyim. Aslida, bu yo'llar ular uchun avvalo sayohat, qolaversa, ishimni ko'rib, safar mashaqqatlaridan boxabar bo'lishadi. Ko'pincha ularni akademiyaga, poytaxtimizdagi Temiryo'lchilar madaniyat saroyida o'z tashkil etgan “Piyazov akademiyasi”ga olib kelaman. Darslarimni kuzatishadi, shu muhit havosidan nafas olishadi. Eslasangiz, vaqtda o'zim ham nuqul dadamga ergashib yurganman, u kishiga cholg'ularni joylashtirishida yordam berardim, o'sha paytlar qiziqish ustunlik qilib, o'zimcha ularni cholib ko'rardim. Ayni paytda dadamning atrofida, yaqin o'rtoqlari, mehmonlar bilan qanday suhbatlashayotganini kuzatardim... Umuman, hayotni o'ziga xos darsga qiyoslash mumkin. Oilaviy hayotga kelsak, uyga borganida farzandlarimning darslarni qanday o'zlashtirayotganini tekshirib boraman. Shunaqa gaplar.

– Tushunishimcha, siz otangiz tufayli san'atga qadam qo'ygansiz?!

– Men san'at muhitida o'sganman. Buyam Ziyel Piyazov Qoraqalpog'iston xalq artisti, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, dramatik aktyor bo'lgan. U kishining birgina “Hey” degan ovozi sahnani titratib yuborgan. Men ham ana o'sha mo'jizakor “hey” sadosining qudrati bois aktyor bo'laman deganimda, ustozim maqsadlarimni boshqa tomonga burib yuborgan. Bundan afsuslanmayman. Chunki opera xonandasi sahnada nafaqat ovozi, balki aktyorlik mahorati bilan ham tomoshabin diqqatini ushlab turishi kerak. Xullas, bu kasbni tanlashimga oilaviy muhit sababchi bo'lgan. “Bu sayyorada faqat shu kasb bor”, degan ibora qulog'ingizga chalingan bo'lsa kerak. Biz ham oilaviy tarzda san'at sayyorasida yashaganmiz va yashayapmiz.

Gulchehra UMAROVA suhbatlashdi.

FESTIVAL

DO'STLIK CHINORI

Bag'ri va ko'ngli keng mamlakatimizda 130 dan ziyod millat va elat vakillari tinch-totuv yashamoqda. Vatandoshlarimiz to'laqonli hayot kechirishlari, o'z milliy an'analari va qadriyatlarini rivojlantirishlari uchun 157 ta milliy-madaniy markaz, 42 ta do'stlik jamiyati qizg'in faoliyat olib boryapti. Milliy madaniy markazlar faoliyatini rivojlantirish uchun hududlarda “Do'stlik uylari” tashkil etilgan bo'lib, har yili Parlament fondi tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlanadi. Shuningdek, xorijdagi yuzdan ortiq vatandoshlar jamoat birlashmalari davlat tashkilotlari bilan hamkorlikda yurtimizda do'stlik va bag'rikenglik muhiti, milliy va umumbashariy qadriyatlar uyg'unligini mustahkamlash, chet ellar bilan madaniy-ma'rifiy aloqalar, xalq diplomatiyasini har tomonlama rivojlantirish bo'yicha dasturiy amaliyot olib bormoqda.

2021-yildan boshlab 30-iyul sanasi yurtimizda Xalqlar do'stligi kuni sifatida keng miqyosda nishonlab kelinmoqda. Prezidentimizning ushbu ayyom munosabati bilan O'zbekiston xalqiga yo'llagan tabrigida yurtimiz zaminida qadimgi davrlardan buyon davom etib kelayotgan etnik xilma-xillik noyob ijtimoiy hodisa ekani, bugun – Yangi O'zbekiston sharoitida esa bu yangicha ma'no-mazmun va an'analariga ega bo'lib borayotgani alohida qayd etildi.

Davlatimiz rahbarining qutlovida, jumladan, shunday satrlarni o'qiyamiz: “Dunyoning turli mintoqalarida milliy va diniy asosda turli nizolar davom etayotgan hozirgi o'ta tahlikali sharoitda yagona O'zbekiston g'oyasi asosida eng katta boyligimiz – yurtimizdagi osoyishtalik va barqarorlik, o'zaro hurmat va tutuvlik muhitini yanada mustahkamlash, yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar, bilim-ma'rifat, kasb-hunarlar egasi etib tarbiyalash, inkluzivlik tamoyillarini chuqurlashtirish borasidagi ishlarimizni kelgusida ham izchil davom ettiramiz”.

25–31-iyul kunlari O'zbekiston Respublikasi Millatlararo munosabatlar va xorijdagi vatandoshlar masalalari bo'yicha qo'mita tomonidan uyushtirilgan “Do'stlik” festivalining muhitiyida ham Yurtboshimiz ta'kidlagan ezgu g'oyalari o'z aksini topgan. Ushbu anjuman yuqori saviyada o'tkazildi. Bir hafta mobaynida taqdimotlar, xalqaro anjumanlar, musiqiy dasturlar, ko'rgazmalar, hunarmandchilik yarmakalari, ijodiy uchrashuvlar, tanlov va ko'ngilochar konsert dasturlari taqdim etildi.

Festival arafasida milliy madaniy markazlar pavilonlarining ochilgani mamlakatimizda yashab kelayotgan barcha millat va elatlarning o'z madaniyatini va urf-odatlarini, an'analarini saqlab qolish, rivojlantirish uchun yana bir ulkan imkoniyatga aylandi. Pavilonlar o'zaro madaniy almashinuv maydoni vazifasini bajarishi ko'zda tutilgan.

– Yurtimizda kechayotgan yangilanish jarayonida millatlararo totuvlik, o'zaro ahillik va birodarlik davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Ko'p millatli xalq vakillarini o'z atrofiga birlashtirib, bag'rikenglikni, tinchlikni, birodarlikni tarannum etgan “Do'stlik” festivali ham bu boradagi oqilona hamda uzoqni ko'zlovchi siyosatning amal-dagi yorqin namunasidir, – deydi Qo'mita raisining o'rinbosari Behzod Shukurov. – Tadbirning uyushqoqlik bilan tashkil etilishi mamlakatimizda millatlar o'rtasidagi hamjihatlik, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, jamiyatimizda

Daraxt daraxt bo'lmas quruq shox bilan, Ko'rk va meva topar

ming yaproq bilan, – deb yozgan edi buyuk nemis shoiri Fridrix Shiller. Yangi O'zbekistonimizdagi “shoxlari osmonlarga tegib turgan” do'stlik chinorining qaddi-bastiga ko'z tegmasin.

Zarnigor IBROHIMOVA

“Asrlar va yillar davomida turli etnik va milliy o'ziga xosliklar bilan uyg'unlikda yashovchi turkiy xalqlar dunyodagi tinchlikning garovidir.

Numan KURTULMUSH (Turkiya Buyuk Millat Majlisi Spikeri)

JAVOHARLA'L NERU TANIGAN JADID

Boshlanishi 1-sahifada.

1918-yil noyabrda taniqli ziyolilar bilan Qo'qon xalq universitetini tashkil etishda qatnashadi va unga rahbar etib saylanadi. Bu dargoh Farg'onadagi pedagogika institutlari uchun asos bo'ladi.

20-yillarda, sovetlar tarixchilarga nisbatan muayyan erkinlik bergan davrda Soliyev o'z asarlari va darsliklari bilan shuhrat qozondi. "Mang'itlar davrida Buxoro", "Hindiston Angliya zulmi ostida", "Buxoro tarixi, I qism", "O'rta Osiyoda savdo kapitali davri", "O'rta Osiyo tarixi: XI-XV asrlar", "O'zbekiston tarixi", "O'zbekiston va Tojikiston", "O'rta Osiyoda islomning tarqalishi" kabi asarlari birin-ketin nashr etiladi.

Po'lat Soliyevga 1926-yilda professor unvoni beriladi.

Olim davr taqozosiga ko'ra o'ziga xos uslubda ijod qilgan. Bir mavzuda kitob yozar ekan, asar zahirida butunlay boshqa bir muammoni fosh etardi. Masalan, "Hindiston Angliya zulmi ostida" risolasida muallif rasman ingliz mustamlakachiligini tanqid qiladi, aslida esa bolsheviklar va sovet hukumati siyosatining g'ayriinsoniy jihlatlarini mahorat bilan ochib beradi.

U 20-yillar boshidayoq milliy tarixni o'qitish uchun darslik yozishga kirishadi, ammo bolsheviklar bu loyihalarni rad etadi. 1929-yilda "O'zbekiston tarixi" kitobini chiqarishga muvaffaq bo'ladi. Kitobning kirish qismiga Amir Temur portretini qo'ydirgani uchun "o'tmishni ideallashtirish" aybi bilan ta'qibga uchraydi. Bu paytda hali "O'zbeklar ham Temur bolalari" (1927) maqolasining zahri ketib ulgurmagani edi.

1933-yilda "O'rta Osiyo tarixi" asari "ideologik jihatdan nomaqbul" deb e'lon qilindi. 1936-yilgi tarixchilar qurultoyida Soliyevning asarlariga "panturkchilik va millatchilik" tamg'asi bosilib, darslik sifatida foydalanish taqiqlab qo'yiladi.

1937-yilgi "katta terror" to'foni professorni ham chetlab o'tmadi. O'sha yilning o'zida uni Samarqand davlat universitetidan bo'shatishadi. 11-oktyabrda rasman hibsga olinib, "panturkchilik va antisovet targ'ibot" da ayblanadi. Qariyb besh oy davom etgan qiynoqlardan so'ng, 1938-yil 28-fevralda "xalq dushmani" sifatida otib tashlanadi. Shu bilan birinchi o'zbek tarix professori qatag'on mashinasi qurboniga aylanadi.

Sovetlarning jazavaga tushgani, bir olimga och bo'riday tashlangani bejiz emas edi. Uning hayot yo'li va ilmiy merosi XX asr boshlaridagi O'zbekiston tarixshunosligida mislsiz ahamiyatga ega. U zamon ko'tarmasa-da, voqealarga biryozqlama emas, xolis, mustaqil va tanqidiy qarashni yoqlagan. Mustamlakachilik va uning xalq hayotiga ta'siri borasida yuzaki xulosalar bilan cheklanmagan – har bir bosqinchilik va uning asl maqsadlarini, oqibatlarini teran anglashga harakat qilgan.

Birgina "O'zbekiston tarixi" asari ilmfanimizning yuksak yutuqi, millatning o'tmishini haqiqiy va xolis yoritishga, xalqning ezgu orzulari va alamlarini aks ettirishga qaratilgan mehnat samarasidir.

Soliyev zahmatlar evaziga yozilgan asarlari chop etilmay yotgani, chop etilganlari taqiqqa uchrangani, eng alamlisi, xalqqa yetib bormayotganidan afsuslanib, do'stlariga shunday deydi:

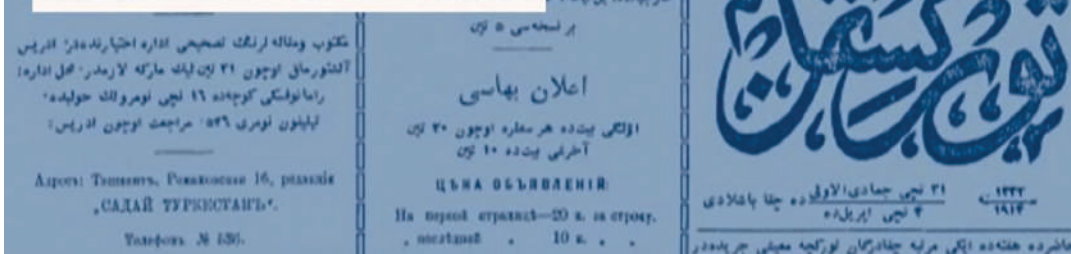
"Agar Fevral inqilobi davom etganida, biz hozir millioner bo'lardik. Bu vaqt ichida men yuzlab ilmiy asarlar, Turkistondan qiziqarli narsalarni yozib chiqar edim. Aslida, kapitalistik mamlakatlarda tarixchilar va yozuvchilar qullar emas, nashriyotlarning asirlaridek emas, ular o'z asarlarini o'zlari chop etadi va katta obro'ga ega bo'ladi. Biz esa, kimningdir istagi uchun, sun'iy kitob yozish buyruqlari bilan o'zimizni qiynamiz. Biz muhtojimiz va tilanchilik qilamiz".

shaxsiy egoizmdan mahrum bo'lsa, kollektiv hayot uzoq davom etmaydi. Odam faqat o'zi uchun harakat qilganda jiddiy yondashadi. Mana shu ta'kid har bir jamiyat taraqqiyoti uchun shaxsiy erkinlik, iqtisodiy muhit va ijodiy imkoniyatlar zarurligini anglatadi.

Po'lat Soliyev asarlarini o'rganish davomida talqin va tahlilga e'tibor berilsa, Angliya va SSSR modellari o'rtasidagi tub farq ko'zga yaqqol tashlanadi. Masalan, "Hindiston

"...Kapitalistik mamlakatlarda tarixchilar va yozuvchilar qullar emas, nashriyotlarning asirlaridek emas, ular o'z asarlarini o'zlari chop etadi va katta obro'ga ega bo'ladi. Biz esa, kimningdir istagi uchun, sun'iy kitob yozish buyruqlari bilan o'zimizni qiynamiz..."

Bu satrlarda nafaqat bir olimning, balki butun millatning erksizligi, so'z va fikr erkinligiga chanqoqligi, og'rig'i, baxtsizligi mujassam. Po'lat Soliyev sovet mafkurachilari yo'qqa chiqargan izlanishlariga achinmaydi, balki kelgusi avlodlar ham ilmiy va ijodiy erkinliksiz qolsa, xalq ma'naviy qashshoqlikka, ilm esa turg'unlikka mahkum bo'lishini ta'kidlab, kuyunadi.

Sovet davrida "Kommunizm qursak, barcha millioner bo'lib yashaydi", "Barchaning hayoti farovon bo'ladi" kabi afsonalar xalq ongiga singdirilar edi. Bu afsonalarning zamirida umumiy mulk, shaxsiy tashabbus va shaxsiy erkinlikni inkor etish yotar edi. Po'lat Soliyev olim sifatida bunday g'oyalarga qat'iy qarshi chiqqan. Chunki amalda bu narsa yangi istibdod, qashshoqlik, xalqning ijtimoiy-iqtisodiy tanazzuli va milliy e'tilalarning qatlomiga olib kelgan. "Eng yomoni, kolxozchilar ahvoli og'ir: ular hammasi och. Ish davomida ochlikdan holdan toylanlarni ko'rish mumkin..." deb, xalqning asosiy qatlamlari qanday iqtisodiy va ma'naviy inqirozga uchraganini teran tasvirlagan.

Olimning fikricha, agar odamlar shaxsiy hayotdan, xususiy mulkdan va me'yoriy

Angliya zulmi ostida" asarida ingliz modelida zamonaviy ta'lim, huquqiy va iqtisodiy tizimlar joriy etilgani, ingliz tili va madaniyati orqali raqobat muhiti, imkoniyat va ochlik paydo bo'lganini qayd etadi. Shu bois, bugungi Buyuk Britaniyada Hindiston va Pokistondan chiqqan yuqori lavozim egalari borligi, millatlararo taraqqiyot va imkoniyat yo'li kengligi bilan ajralib turadi. Shuningdek, Hindistonda Buyuk Britaniya musulmonlarga, barcha mustamlaka xalqlariga to'liq erkinlik beradi. Hindistonda 2 million mahalliy aholi oliy ma'lumotga ega. Ular o'z hayotidan mamnun, shuning uchun hech qanday norozilik va nizo bo'lmasligi haqida yozadi.

SSSR tajribasida esa buning aksini ko'ramiz: milliy e'tilalar yo'q qilindi, mahalliy aholi yuqori lavozimlarga yo'l topa olmadi, xalq manfaatlarini doimo chetda qoldi.

Po'lat Soliyev dunyodagi global qarama-qarshiliklar, katta davlatlar o'rtasidagi ziddiyatlar va ularning Markaziy Osiyo uchun xavfini ilmiy tahlil qilgan va bashorat bergan. U 1935-yil may oyida, ikkinchi jahon urushi arafasida SSSR va natsizm Germaniyasi o'rtasida bo'ladigan halokatli to'qnashuvi, kelajak urushning shakli va oqibatlari haqida shunday yozgan edi:

"Bizdagi ahmoqlar quruqlik armiyasini haddan tashqari ko'paytirayapti, uni ko'chalarda namoyish qilib, kulgiga qolyapti. Aslida, kelajakdagi urush quruqlikda emas, havoda bo'ladi, hal qiluvchi kuch – bu quruqlikdagi armiyamiz emas, balki ilm va texnika bo'ladi. Nemislar shunday bombardimonchi samolyotlar yaratdiki, ular har qanday vaqtda Moskva va Leningradni kulga aylantira oladi. 24 soat ichida ular hududimizning yarmini egallashga qodir... Agar Gitler tirik bo'lsa, yana bizning boshimizda maymun raqsi boshlanadi... Moskva va Leningradni bosib olsa, qolganini urushsiz egallaydi. Aslida, Rossiya paxtaga tayanadi, Turkiston paxtasiga. Paxta bo'lmasa, sanoat o'z-o'zidan to'xtaydi. Agar Boku ham ketadigan bo'lsa, Rossiya zulmatda va neftsiz qoladi. Ruslarning haqiqiy vatani – Sibir, ular faqat o'sha yerda qoladi. Hatto Sibirda ham ko'p hududini Yaponiya o'z ko'zi bilan ko'rib qo'yd... Germaniya esa kelajakda Yevropaning xo'jayiniga aylanishga intilyapti va, shubhasiz, aylanadi... Urush boshlangan zahoti bosmachilik kuchayadi, mamlakat ichida parokandalik boshlanadi. So'ngra (GPUning odamlaridan) shubhali odamlardan bo'lgan suhbatlardan qochishadi..."

Bu bashoratlarning olimning dunyoqarashi va strategik fikrlash qobiliyati qanday yuqori bo'lganini, tarixiy saboqlar faqat o'tmish uchun emas, balki kelajak uchun muhim ekanini isbotlaydi. Jahon urushidan so'ng tarix yana bir bor bu gaplarning haqiqatini tasdiqladi – ilm, sanoat, texnika va ozodlik asosiy boylik ekanini ayon bo'ldi.

Garchi sovetlar olimni jismonan yo'q qilgan bo'lsa ham, uning dovrug'i allaqachon jahon ilmiy va siyosiy doralari ma'lum bo'lib ulgurmagani edi.

1955-yil 15-iyun kuni Hindiston Bosh vaziri Javoharlar' Neru rasmiy tashrif bilan Toshkentga keladi. Oliy martabali mehmon sharafiga O'zbekiston Fanlar akademiyasi zalida tantanali ochrashuv uyushtiriladi. Anjuman yakuniga yetgach, Neruning tarjimoni tashkilotchilarga "Janob bosh vazir hurmatli professor Po'lat Soliyev bilan uchrashmoqchi", deya murojaat qiladi. O'sha paytdagi O'zbekiston Tashqi ishlar vaziri G'ani Sultonov bu nomni eshitib, "bunday odamni tanimayman", deb javob beradi. Hamma beixtiyor Akademiya prezidenti Tesha Zohidovga qarab qoladi. Ijodkorlar, olimlar sukut saqlab, alam bilan yerga qarab turaveradi. Taranglashib borayotgan vaziyatga Zohidovning qisqa izohi chek qo'yd: "Janob bosh vazir, professor Po'lat Soliyev ancha yillar oldin yo'lida vafot etgan. Qabri qayerda ekanini ham bilmaymiz..."

Bugun xalqimiz ana shunday fidoyi insonlarni, ularning haqiqiy merosini qadrlab, tarixni xolis o'rganib, haq so'zda sobit turishi, yurt taraqqiyotiga hissa qo'shishi zarur.

Po'lat Soliyev sabog'i Yangi O'zbekistonni quradigan, Uchinchi Renessans poydevorini yaratadigan avlod uchun hayotiy o'rnam va ibratdir.

B.QODIROV,
Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar
instituti bo'lim boshlig'i
A.ATAYEV,
katta ilmiy xodim

XOTIRA AZIZ

QATAG'ON QURBONLARI

(Davomi.
Boshlanishi o'tgan sonlarda).

Omonullo Nusratullayev – 1906-yili Buxoro shahrida tug'ilgan. Millati o'zbek. 1922–1929-yillarda Germaniyada o'qigan. "Ozod Turkiston" tashkiloti a'zosi.

O'rtga qaytgach, safdoshlari bilan aksil-inqilobiy targ'ibot olib borishda ayblanib, 1937-yil 4-sentyabr kuni Toshkent shahrida qamoqqa olingan. 1938-yil 9-oktyabrda SSSR Oliy sudi harbiy kollegiyasining Toshkentda bo'lib o'tgan ko'chma sessiyasida otuvga hukm etilgan.

1959-yili 20-aprelda sud qarori bilan reabilitatsiya qilinadi.

Hoshim Sattorov – 1904-yil Naman-gan shahrida kambag'al dehqon oilasida tug'ilgan. Millati o'zbek. 1930-yili Moskvadagi tibbiyot institutini tugatib, ichki kasalliklar bo'yicha shifokor bo'lib ishlagan. Jadidlarning "Ko'mak" jamiyati faoliyatida ishtirok etgan. Avval komсомоl safida edi, keyin partiya a'zolisiga qabul qilinadi.

Moskvadagi SSSR Tropic instituti aspiranturasida o'qiydi. 1931-yilda O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komiteti qarori bilan O'zbekiston SSSR Sog'liqni saqlash xalq komissarligida kadrlar mudiri lavozimiga qo'yiladi. 1932–1934-yillarda O'zSSR Sog'liqni saqlash xalq komissari o'rinbosari, 1932-yil iyunidan Toshkent tibbiyot instituti direktori bo'lib xizmat qilgan. Sovetlarning 5-qurultoyida O'zSSR Markaziy ijroiya komiteti a'zosi etib saylangan.

SSSR Oliy sudi harbiy kollegiyasi sayyor sessiyasining 1938-yil 4-oktyabrda yig'ilishida otuvga hukm etilgan.

Xayriniso Majidxonova – 1905-yili Toshkent shahrida tug'ilgan. Millati o'zbek. Qamoqqa olinganga qadar Toshkentdagi 14-son ambulatoriyada shifokor bo'lib ishlagan. 1922-yildan 1928-yilgacha Germaniyada o'qigan. "Ozod Turkiston" tashkilotining a'zosi bo'lgan.

Aksilinqilobiy aloqalarda ayblanib, 1937-yil 25-sentyabrda Toshkent shahrida hibsga olingan.

X.Majidxonova 1938-yil 9-oktyabrda SSSR Oliy sudi harbiy kollegiyasining sayyor sessiyasida O'zSSR Jinoyat kodeksining 62-, 64- va 67-moddalari bo'yicha ayblanib, SSSR Markaziy Ijroiya Komitetining qarori asosida otuvga hukm etilgan.

To'lagan Mo'minov – 1902-yili Toshkent shahrida tug'ilgan. Millati o'zbek. 1922–1931-yillarda Germaniyada o'qigan. "Ozod Turkiston" tashkiloti a'zosi. Vatanga qaytgach, "O'zbekenergiya"da katta muhandis bo'lib xizmat qilgan.

1937-yil 7-avgustda hibsga olinib, 2-sentyabrda O'zbekiston SSR Jinoyat kodeksining 60-, 67-moddalari bilan javobgarlikka tortilgan.

SSSR Oliy sudi harbiy kollegiyasi sayyor sessiyasining 1938-yil 9-oktyabrda yig'ilishida otuvga hukm qilingan.

1956-yil To'lagan Mo'minov reabilitatsiya qilingan.

Rustambek SHAMSUTDINOV,
tarix fanlari doktori,
professor
Azizbek MAHKAMOV,
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori

Nigoraxon AKBAROVA,
muzey ilmiy xodimasi

(Davomi kelgusi sonda).

YANGI NASHR

Jadidlik harakatining atoqli vakili Elbek (Mashriq Yunusov) ko'p qirrali ijodkor hisoblanadi. O'tli she'rlari, davr ruhini aks ettirgan hikoyalari, Pushkin, Krilov, Nekrasovlardan qilgan tarjimalari, tilshunoslikka oid maqolalari, tuzgan lug'atlari, darsliklari va to'plagan folklorshunoslik namunalari – shoir, nosir, tarjimon, tilshunos, folklorshunos, pedagog hamda taniqli publitsist sifatida Elbek juda katta adabiy va ilmiy meros qoldirganidan dalolatdir.

Hayoti davomida bir qancha mas'ul lavozimlarda ishlagan bo'lsa-da, Elbekning asosiy kasbi o'qituvchilik edi. Jadid maktabi ta'limini olgan shoir erksizlikdan qutulishning eng qulay yo'li – xalqni ma'rifatlil qilish, farzandlarga to'g'ri ta'lim va tarbiya berish, deb bilgan. Shu maqsad yo'lida u bolalar uchun turkum she'rlar, masallar yozdi. Xalq qo'shiqlari, ertaklarini to'plab nashr ettirish bilan birga, boshlang'ich sinflarga mo'ljallangan "Yozuv yo'llari", "O'rnak", "Boshlang'ich maktabda ona tili", "Bilim", "Go'zal yozg'ichlar" singari darsliklar yaratdi.

"O'RNAK" BIZGA O'RNAK BO'LSIN!

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori Mashhura Darmonova hamda Baxtiyor Murodov tomonidan yaqinda Elbekning "O'rnak" kitobi hozirgi o'zbek alifbosiga o'girilib, qayta nashr qilindi. Maktablarning birinchi, ikkinchi va uchinchi sinflariga mo'ljallangan uch kitobdan iborat ushbu darslik eski o'zbek yozuvidagi asl matn (faksimile) bilan birga yaxlit to'plam qilingan. Dastlab,

1925-yilda chop etilgan bu kitoblar XX asr boshlaridagi yangilangan pedagogikaning ilg'or tamoyillarini aks ettiradi. Muallif darslik muqaddimasi-da shunday yozadi: "O'zbekiston maorif komissarligi qoshida tuzilgan "O'zbekiston bilim kengashi" ning menga topshirishi bo'yicha, boshlang'ich maktablarimizning I, II, III bo'lumlari uchun ushbu

qo'lingizdagi "O'rnak" o'tli asarni tuzdim. Buni tuzishda O'zbekiston bilim kengashining "Ta'lim va tarbiya" komissiyasining ko'rsatgan yo'li bilan harakat etishga tirishdim". Ushbu darsliklarning har biri o'quvchilarning yoshi hisobga olingan holda turli darajadagi hikoyalari, she'rlar va kichik matnlari bilan boyitilgan.

Birinchi sinf o'quvchilariga mo'ljallangan "Maktab", "Uy", "Uy ichi" (oila), "Jonivorlar", "Qushlar", "Kishi", "Sog'liqni saqlash yo'llari", "Qurt-qumursqalar", "Fasillar", "O'simliklar", "Ma'danlar", "Kashshoffar" kabi o'n ikki bobdan iborat darslikning dastlabki qismida bolalarga hayotiy va ilmiy tushunchalar berilgan. Ikkinchi sinf o'quvchilariga mo'ljallangan qismida turli masal va ertaklar, bolalarning qiziqishi va istaklarini aks ettiruvchi she'rlar jamlangan. Uchinchi sinflarga mo'ljallangan "O'rnak" o'qish kitobi esa har biri o'ziga xos didaktik vazifani bajaradigan 7 bobdan tashkil topgan. Bunda asosiy e'tibor o'quvchilarning bilim, ko'nikma va

malakasini bosqichma-bosqich oshirib borishga qaratilgan.

Uch qismli mazkur darslikda xalq og'zaki ijodi namunalari, shoirning o'zi tomonidan yozilgan she'r va hikoyalari, zamondosh shoir va yozuvchilar bilan bir qatorda, rus va qardosh xalqlar adiblarining asarlaridan ham foydalanilgan. Jumladan, Botu, Cho'ipon, Ilg'or, Chig'atoy, A.Avloniy, Hasanbek, Gulom Zafariy, M.Toshmat, Yuruk, M.Toshmon, Yulduz, Rahim Rahmoniy taxalluslari ostidagi she'r va hikoyalari berilgan. Ular o'sha davr adabiyotini tadqiq etishda qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi. Bu darsliklar bugungi davr o'quvchilari uchun ham ahamiyatlidir. Ulardan zamonaviy ta'lim tizimidagi darsliklarni yaratishda, shuningdek, jadid maktablarining asoslarini o'rganishda foydalanish mumkin.

Bekzod IBRAGIMOV,
Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat
o'zbek tili va adabiyoti
universiteti
mustaqil izlanuvchisi

ZARDA

Kun hindining tandiriday qiziganda ayiqpolvonning terskay qazilgan o'rasiday muzdekkina uyda "Barra bodring" degan yopishtirmasi xira tortib ketgan bonkadagi sovuq choyni xo'plab, "insta" oralab taltayib yotgandim.

Qarasam, birovi maylisda boshqasiga aql beryapti: "Mana, misol uchun sigirni olaylik. U tarvuz po'chog'ni yeb, sut beradi, qatig' beradi, pishloq beradi, yana go'sht ham beradi. Biz-chi? Siz bilan biz tarvuzni o'zini yeb, jamiyatga nima beryapmiz?" O'tirganlar beshqarsak chalvorishdi. Hammasiga kulib qo'ydim. Lekin shu payt ko'zim qanday ilinganini bilmay qopman. Qush uyqining tushiga o'sha ibratli lavhadagi va'xon kirdi. Menga qarab: "Oddiy govmish oddiy tarvuz po'chog'ini yeb, shuncha narsa beryapti! A, siz nima beryapsiz?!" deb o'sshaysa bo'ladi? Uxlayotgan bo'lsam ham kalam zo'r ishlab ketdi: "Menmi?... Men... haligi sigirga tarvuz po'choq beryapman!" Bunday javobni kutmagan va'xon, qoshlarini uyib, ko'zlarini olagazak qilib hilqindi: "G'alatimasmiz?..."

Bu qizg'in bahs-munozara hali ko'p davom etardi-yu, xotin uyg'otib yubordi. Aytishicha, oshnam O'tkirjon og'ir yotganmish. O'ziyam juda hojatbaror yigit. Jondek jigaram. Qachon qarama, odamlarni hojatini chiqarib yuradi. Mana, endi o'zi hojatdan chiqolmay qopti, bechora... Hozir kasalxonada emish. Shifoxona bo'lsayam go'rgaydi, bechora naqd xastaxonada mushdekkina jonini hovuchlab, dardi behayo bilan kurashyapti, deydi xotin qoshlarini baland-past qilib.

A, labbay? Dardi nima ekan, to'chniy ayt deysizmi? Bundoq...

"Infektsion kasalliklar bo'limi" dan mahzun chiqqan do'xtir yuzidagi niqobini tushirib, ko'zidagi oynagini hafsala bilan artganicha derazadan olis-olislariga tirishib tikilibdi va pashshalar dastxat qo'ygan oynani kafti bilan "tirt-tirt" etkizib artib, bemorning javobga mahtal yaqinlariga debdi: "O'tkir diareya..."

Iya, cho'tkesar, jaydari yigitga qayog'dagi chet elcha kasallik ilashibdimi deb tursam, xotin aytib qoldi, bu "diareya"si o'zimni ichburug' ekan. Bilmagandan keyin qiyin-da! Bo'lmasa, har yoz yarimta chillakini paqqos tushirib, jonon chashma labiga lab bosib,

BU DARDLARGA DAVO BORMU?

suv ichgan kunlarim ko'p bo'lgan, hech nima qilmagan. Xullas, dezinfeksiya degan ismi rasmi uchun bitta "yarimta"ni qo'lting'imga termometr qilib, "O'tkir diareya"ni ko'rgani bordim.

Kasalxonaga kiraverishda ko'chmas bozor tashkil qivorishibdi baraka topgurlar. Shularga qarab, mo'ylovni burab, miriqib tursam, bir qizgina: "Kep qoling, muzdek ayron! Ichganlar darmonda, ichmaganlar armondal!" deb qoldi. Ko'ngil ketdi, dil ketdi, o'n besh ming so'm pul ketdi. Sekin borib, tanish qo'shiqni hirgoyi qildim: "Ayranchi qiz, quygil endi ayroningdan! O'rgiloyin chakkangdagi rayhoningdan!"

Birinchi istakon moyday o'tdi. Ortidan yana bitta urvordim. Keyingisini ta'mi jindek boshqacha tuyildi. Hazilga olib: "Singlim, bu o'zi ayronmi, qizimmi?" dedim. Hayron bo'lib: "Ayranchi..." deydi tushmagur! Ishonqiramay, tog'orasiga ko'z tashlasam... ne ko'z bilan ko'rayki, bir yashilib pashsha idish labida bamaylixotir birvarakayiga ikkita ishni bajaryapti. Bir-ikkitasi ichiga tushib, chalgancha suzish, sinxron suzish,

artistik suzish, kapalak suzish, it suzish qilib o'zlarining yozgi spartakiadasiga tayyorlanishyapti.

Bu yog'i qanchaga tushdi endi? Nima qilarimni bilmay qoldim. Anov qizga bir nima deb o'dag'ayladim. U bo'lsa: "O'zini bosing, mulla aka, ko'ynizga omasayiz, hichtima qimiydi! Eskilar "bilmaganga toza" deysing, mulla aka!" deb o'zini oqlashga tushdi. Bu jonivorlar o'zimzniki, pok-pokiza, deysingha o'laymi?! Ta'bim tirriq bo'lib, qo'l siltab jo'navordim. Shuyam birovi bo'lsani, tirikchiligin qilsin, dedim ichimda. Lekin bu yog'iga hamma narsa baloday ko'rinadigan bo'qqoldi ko'zimga!

Mana, misol uchun, anavi piramida kabi uyib qo'yilgan qurultarni olaylik. Nazarimda, ularni qatig'ini kovush kiyan ikki azamat paxsa loyini pishitgan kabi tepib-tepib tayyorlagandek, yumaloq bo'lmaganlarini biror qo'li yuyiqsiz g'ijimlab-g'ijimlab tashlagandek, toza chakkiga unmi, ohakmi, albastirni qo'shgandek tuyilaverdi, tuyilaverdi... Sotuvchi xola "Qurut beraymi? Yog'liq-qina, qo'lbola qurut!" deganida Mumbar

oshxonalari ko'z oldimga kep ketdi! Qo'lbola emish! Oyoqbola emasmi?! O'rgildim!

Ikkiga bo'lingan tarvuz ustida suvarak ko'rganimni aytdimmi? O'zlarini "Titanik" burnidagi Jek va Rouz hisoblab, to'la-to'kis romantika qilyotishibdi. Yana biri mayiz to'ra sohilida qo'lini yostiq qilganicha kungayda toblanyapti - o'zbekcha aytganda, "zagar" o'lyapti. Yonida yotgan oymichasi kakteyl quyilgan toshyong'oq pallasiga ajriq naycha tiqib, xo'rillatyapti. Mayna cho'qib ketgan husayniga ikkita ari qo'ngandi, biroz o'tib ikkoviyam shox tashlab uchib qoldi deng. Bu o'ftobda, tag'in bunday sharoitda uzum sho'rlik yo mayiz bo'ladi, yo sirka, yo vino...

Shu payt mo'rs bo'chkani egasi qayog'dagi o'rik shabatini maqtay ketdi. Ilgarilari bunday narsalarga qurbaqa tashlab qo'yiladi deysingand. Nega solisharkin deb rosa o'yilaganman. Afsanalarga ko'ra, baqa jonivor shabatni muzdek saqlamish. Har cho'pchakda bir haqiqat. O'tgan yili bilib qoldim. Rokstan solisharkin. Faqat boshqacharoq usulda...

Uzoq safarga chiqqandim. Yo'dagi go'jadan ichgim keldi. Tushib so'rasam, salkam ikki yuz kilolik ayol saqichini qarshilatganicha stoldagi yuyiqsiz kosani shartta ko'tarib, ariqda chayib-chayib oldi-yu, ajabtovur epchillik bilan ichiga go'ja to'ldirib, menga uzatdi. O'sha yerda tarashaday qotdim. Na ichishimni bilaman, na ketishimni. Ana shunda bu sirli masalaga yechim topdim: kosa chayish bahonasida shu kabi bo'chkalarga qurbaqa "bexosdan" tushib ketadi...

Oltinchi palataga kirsam, O'tkirjon limu yegan badaviyday aftini g'ijim qilib, qornini jon-jahdi bilan silab yotibdi. Tob tashlagan nog'oraday qorniga katak-katak yod tortilgan. O'zimni sal beri tortib so'radim: "O'zi bu balo senga qaydan ilashdi, jigar?" Bechora arang ming'irladi: "Erkinni bilasan, qaynukam. Ikki kun avval o'shani ko'rgani shu yerga kelgandim. Bechora, ichburug' bo'lib yotgandi. Kiraverishda, ayron ichganim esimda. Shart ichakni buradi-ku savil!.. Shundan beri, ko'rib turibsan, bu ahvol. Menga qara, mabodo, ko'zing tushsa, ko'cha-ko'ya, o'ftobni tig'ida toblanib yotgan har baloni ichib-pichib yurmagan, xo'pmi?!"

Angrayib qoldim. To'satdan ichimda nimadir isyon qila boshladi...

Tashqaridan esa ayronchi qizning munis ovozi keldi: "Kep qoling, muzdek ayron-on!..." Davomi boshqacha eshitildi: "Bundan ichganlar armondal!"

Bu qaysi kasalxonada ekan deb ijikilaydigan, darrov internetda negativ yopishtiradigan to'shak faylasuflariga javobimiz shuldir: mundog' muborak ortingizni ko'tarib ko'chaga chiqing, yo'li bo'yidagi o'rik shabat yo ayron go'jadan ikki piyola sipqoring. Siz so'ragan manzilga o'zlar oborib qo'yishadi. Salomat bo'lgaysiz.

Shifoyi komil tilab:
Boboqand TABIBIY.

O'z qo'lim bilan chorshanbayi murod-baxsh kuni qornimga qo'ranta jo'xori bog'lab, bemajol-u behol bitdim.

Jadid

Muassislar:

O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

RESPUBLIKA MA'NAVIYAT VA MA'RIFAT MARKAZI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI

MILLIY MASS-MEDIANI QO'LLAB-QUVVATLASH VA RIVOJLANTIRISH JAMOAT FONDI

"SHAHIDLAR XOTIRASI" JAMOAT FONDI

Bosh muharrir:

Iqbol Mirzo

Mas'ul kotib:

Shuhrat Azizov

Navbatchi muharrir:

Akmal Jumamurodov

Sahifalovchilar:

Erkin Yodgorov
Nigora Tosheva

Muallif fikri tahririyat fikri bilan mos kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar muallifga qaytarilmaydi va ular yuzasidan izoh berilmaydi.

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 195115 raqam bilan ro'yxatga olingan.

Adadi – 19 083

Shundan:

Kirill yozuvida – 7 430

Lotin yozuvida – 11 653

Media kuzatuvchilar – 92 841

Buyurtma: G – 840.

Hajmi: 4 bosma taboq, A2.

Nashr ko'rsatkichi – 222.

Tashkilotlar uchun – 223.

1 2 3 4 5 6

Manzilimiz:

Toshkent shahri,

Shayxontohur tumani,

Navoiy ko'chasi, 69-uy

Telefonlar:

Qabulxonasi: (71) 203-24-20

Devonxonasi: (97) 745-03-69

jadidgt@mail.ru (71) 203-24-17

Jadid_gazetasi@exat.uz

"Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi.

Bosmaxona manzili:

Toshkent shahri,

Buyuk Turon ko'chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqti: 19:00

Bosishga topshirildi: 20:00

Sotuvda narxi erkin.

TILBILIM

“TAVON” va “TOVON”: etimologik “qarindosh” mi yoki shakldosh?

Munda men, anda notavon ko'nglum,
Munda men zor-u anda qon ko'nglum.

Ushbu bayt Alisher Navoiy "Xamsa"si-ning "Sab'ai sayyor" dostonidan keltirildi. Navoiy asarlari tilining izohli lug'atiga ko'ra, notavon – zaif, quvvatsiz, qudratsiz, ojiz ma'nolariga ega. Notavonlik, notavono shaklida ham keladi. Navoiy "Saddi Iskandariy"da shunday yozadi:

Bu ishga kerak turavono kishi
Emas men kibi notavono kishi.

Tavono notavonning ziddi bo'lib, qodirlik, qudrat ma'nosida qo'llaniladi. Tavon so'zi forsiy tavonestan – qila olmoq, qodir bo'lmoq fe'lga no- old inkor qo'shimchasi qo'shish orqali yasalgan, nimjon, kuchsiz, qashshoq ma'nolarini ifodalaydi. Tavon – forsiy o'zlashma so'z.

Ahamiyat bersak, insonning tana a'zolaridan biri tovon deb ataladi. Agar odamda tovon bo'lmasa oyoqda tik turalmaydi, muvozanatni yo'qotadi. Ma'no jihatidan tavon tovonga biroz to'g'ri keladi. Ya'ni, tovon insonning muhim a'zosi, tovonsiz nimagadir qodirlik xususiyati susayadi (Inson tovonining nozik a'zo ekanligini ifodalashda "Axilles tovon" iborasidan foydalanishadi. Bu ibora "ojizlik hududi, zaif nuqta" ma'nolarini bildiradi).

Tovon ham forsiy o'zlashma bo'lsa kerak, deb turgan edim hamki, bir ma'lumot "manaman" deb o'zini ko'z-ko'z qilib qoldi. Mahmud Koshg'ariyning "Devoni lug'atit-turk" kitobida taban – tuya tovon,

tabanladi – tovonni bilan urdi deya izohlangan. O'zbek tilining etimologik lug'atidagi ma'lumotga ko'ra, tovon – oyoq kiftining orqa qismi. Qadimgi turkiy tilda ham shunday ma'noni anglatgan bu ot asli "bos-", "ez-" ma'nosini anglatgan ta:pa – fe'lidan -n qo'shimchasi bilan yasalgan. Keyinroq e: a: unisning cho'ziqlik belgisi yo'qolib, ikki unli oralig'idagi p tovush b undoshiga, o'zbek tilida b undoshi v undoshiga, a unilari o ga almashgan: ta:pa +n=ta:pan>tapan>taban>tavan>tovon.

Fors lug'atshunos olimi Dexudo lug'atida tovon turkiy o'zlashma sifatida kelgan. Fors tilining izohli lug'ati, shuningdek, Muin, Umid fors lug'atlarini ham buni tasdiqlaydi.

Tovon (ba'zi o'rinlarda tavan) so'zining boshqa – jarima, haq to'lash ma'nolari ham bor. Aynan shu ma'noda qo'llaniladigan tovon fors tilidan o'zlashgan. Lekin tilimizda tovon to'lash fe'li ko'p o'rinda tavon to'lash shaklida ham keladi.

Yuqoridagi har ikki so'z o'ziga xos semantik yuk va tarixiy ildizga ega. Ular o'zaro fonetik jihatdan o'xshash bo'lsa-da, turli tillardan kirib kelgan. Til taraqqiyoti zanjirida "tovon" so'zi turkiy ildizga ega bo'lib, fors tilida shakllangan "tavon" bilan fonetik va semantik yaqinlik tufayli chalkash yoki parallel ma'nolarda rivojlangan bo'lishi mumkin. Bu kabi so'zlar etimologik konvergensiya, ya'ni turli manbadan kelib chiqqan, lekin shaklan yaqinlashgan so'zlar hodisasi bilan izohlanadi.

Iroda RAHMONTALIYEVA

TANLOV

"Jadid" gazetasi hamda O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi bilan hamkorlikda "Dolzarb 90 kun" loyihasi doirasida maktab o'quvchilari orasida Vatanga mehr-muhabbat va sadoqat, milliy qadriyat va an'alarimizga hurmat tuyg'ulari tarannum etilgan, shuningdek, ma'rifatparvar jadidlarning ibratli faoliyatini mustaqil tahlil va talqin qilishga bag'ishlangan

“JADID BOBOMGA MAKTUB”

ijodiy insho tanlovi e'lon qilingan edi. E'tiborli jihati, ushbu tanlov yurtimizdagi juda ko'plab maktab o'quvchilarida katta qiziqish uyg'otdi. Joriy yilning 31 iyulga qadar tahririyatimizga 24 mingga yaqin insholar kelib tushgani ham shundan dalolatdir. Ayni paytda taniqli ijodkor va o'qituvchilardan iborat nufuzli hakamlar hay'ati tomonidan diqqat bilan o'rganilmoqda. Mustaqillik bayrami arafasida tanlov g'oliblari aniqlanib, belgilangan tartibda taqdirlanadi.

Quyida tahririyatimizga yo'llangan insholarning hududlar kesimida taqsimoti bilan tanishing:

Viloyat nomi	Insho topshirganlar soni	Navoiy	2626
Toshkent	1418	Qashqadaryo	741
Toshkent viloyati	618	Samarqand	2092
Andijon	1027	Sirdaryo	304
Buxoro	959	Surxondaryo	648
Farg'ona	9443	Xorazm	532
Jizzax	389	Qoraqalpog'iston Respublikasi	385
Namangan	2677	Umumiy soni:	23859

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi hamda "Jadid" gazetasi tahririyati jamoalari Uyushma a'zosi, taniqli shoir Botirjon Ergashevga volidayi muhtaramasi

Soraxon aya MADG'OZIYEVAning

vafoti munosabati bilan chuqur hamdardlik bildiradi.